

УДК 378.147.091.33:001.895

І. В. Рибак, Вінниця, Україна / I. Rybak, Vinnytsia, Ukraine
І. Ю. Шахіна, Вінниця, Україна / I. Shahina, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: innarybak.karbovska@gmail.com
e-mail: rom.shahin@gmail.com

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Анотація. У статті розглядається необхідність використання інноваційних технологій у сучасній освіті, зокрема під час проведення уроків української мови в початковій школі. Висвітлено використання сучасних інноваційних технологій, зокрема технології інтерактивного навчання, які значною мірою підвищують ефективність освітнього процесу, сприяють високому інтелектуальному розвитку учнів, забезпечують оволодіння навичками саморозвитку особистості, можливістю думати, творити. Визначено умови взаємодії вчителя, які психологічно мотивують в учнів потребу висловлюватися щиро і безпосередньо так, що в молодших школярів формується розгорнута навчальна діяльність шляхом оволодіння організаційними, логічно-мовленнєвими, пізнавальними і контрольо-оцінними вміннями і навичками, особистий досвід культури поведінки в соціальному та природному оточенні, співпраці в різних видах діяльності. Показано чому саме інтерактивні методи надають змогу створювати освітнє середовище, в якому теорія і практика засвоюються одночасно, що надає змогу учням розвивати світогляд, формувати характер, логічне мислення, зв'язне мовлення; формувати критичне мислення; виявляти і реалізувати індивідуальні можливості. При цьому освітній процес організовується так, що учні шукають зв'язок між новими та вже отриманими знаннями; приймають альтернативні рішення, мають змогу зробити «відкриття», формують свої власні ідеї та думки за допомогою різноманітних засобів; навчаються співробітництву. Описано головну рису інтерактивного навчання – використання власного досвіду учнями під час розв'язання проблемних питань, де надається максимальна свобода розумової діяльності.

Ключові слова: початкові класи, інноваційні технології, інтерактивні технології, українська мова, навчальна діяльність.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF TEACHING AT THE UKRAINIAN LESSONS IN ELEMENTARY SCHOOL

Annotation. The necessity of using innovative technologies in modern education is considered in the article, in particular, at the Ukrainian lessons in elementary school. Using of modern innovative technologies is clarified, in particular, interactive learning technologies, which greatly increase the efficiency of the educational process, contribute to the high intellectual development of students, provide the mastery of the self-development skills of the personality, the ability to think, create. The conditions of teacher interaction which motivate students psychologically to express themselves sincerely and directly so that the educational activity of younger students is formed by mastering the organizational, logical-speech, cognitive and control-assessment skills and abilities, personal experience of the culture of behaviour in social and natural environment, cooperation in different types of activities. It is shown why interactive methods provide the opportunity to create an educational environment where theory and practice are internalized simultaneously, it gives students the opportunity to broaden outlook, build up their character, logical thinking, and speech communication; to form critical thinking; to identify and realize individual opportunities. In this case, the educational process is organized so that students are looking for a link between new and already acquired knowledge; take alternative solutions, have the opportunity to make "discoveries", form their own ideas and thoughts in different ways; study co-operation. The main feature of interactive learning is described - the use of own experience by students in solving problem issues, which provides maximum freedom of mental activity.

Key words: elementary classes, innovative technologies, interactive technologies, Ukrainian language, educational activities.

Постановка проблеми. Моделювання процесу навчання в сучасній школі є ефективною формою технологічного підходу до уроку української мови. Нині надзвичайно актуальною є проблема використання педагогічних технологій, які були б зорієнтовані не лише на поповнення знань учнів з української мови, а й на розвиток умінь творчого, самостійного вирішення завдань практичного характеру, посилення інтелектуальної

спроможності, пізнавальної активності школярів. Таким чином, нагальною є потреба в оновленні не лише змісту мовної освіти, а й у визначенні нових підходів до організації освітнього процесу. Реалізація цього завдання можлива за умови впровадження сучасних інноваційних технологій.

Уже давно доведено, що кожен учень по-різному освоює нові знання. Раніше вчителям важко було знайти індивідуальний підхід до кожного учня. Нині, з використанням комп'ютерних мереж і он-лайнних засобів, школи отримали можливість подавати нову інформацію таким чином, щоб задовольнити індивідуальні потреби кожного учня.

Необхідно навчити кожну дитину за короткий проміжок часу освоювати, перетворювати і використовувати в практичній діяльності величезні масиви інформації. Дуже важливо організувати процес навчання так, щоб дитина активно, з цікавістю і захопленням працювала на уроці, бачила плоди своєї праці і могла їх оцінити.

Аналіз попередніх досліджень. Питанням організації навчання з використанням інноваційних технологій у початковій школі присвячені роботи сучасних науковців таких як: Л. Карамушки, М. Малигіної, Т. Пироженко, О. Пометун, Г. Сиротенко та ін. На визначальній ролі демократичних та особистісно розвивальних орієнтирів сучасної початкової школи наголошують учені: Н. Бібік, М. Васьуленко, Л. Онищук, О. Савченко та ін.

Метою нашої статті є розкрити особливості формування дослідницьких компетентностей учнів початкової школи на уроках української мови засобами інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу. Новий якісний етап у розвитку освіти можливий лише за умови інтенсивного запровадження інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності педагога для якісної підготовки учнів до життя за умов інформатизації суспільства [1, с. 38]

Потужний потік нової інформації, реклами, застосування комп'ютерних технологій на телебаченні, розповсюдження ігрових приставок, електронних іграшок і комп'ютерів впливають на виховання дитини і її сприйняття навколишнього світу. Істотно змінюється і характер улюбленої практичної діяльності – гри, змінюються улюблені герої і захоплення. Раніше інформацію з будь-якої теми дитина могла отримати за різними каналами: підручник, довідкова література, розповідь учителя, конспект уроку.

Нині, з огляду на сучасні реалії, вчитель має вносити в освітній процес нові методи подачі інформації. Виникає питання: навіщо це потрібно? Мозок дитини, налаштований на отримання знань у формі розважальних програм по телебаченню, набагато легше сприйме запропоновану на уроці інформацію за допомогою медіа засобів [3, с. 140].

Допомогти вчителю у вирішенні цього непростого завдання може поєднання традиційних методів навчання та сучасних інформаційних технологій. Адже використання комп'ютера на уроці дозволяє зробити процес навчання мобільним, суто диференційованим та індивідуальним.

Використання інформаційних технологій відкривають доступ до нетрадиційних джерел інформації, підвищують ефективність самостійної роботи, надають абсолютно нові можливості для творчості, дозволяють реалізовувати принципово нові форми і методи навчання. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) здійснюють вплив на емоційну сферу молодшого школяра, сприяючи підвищенню пізнавальної активності, підвищенню інтересу до предмета та навчання взагалі, активізації навчальної діяльності учнів [8, с. 204].

Застосування інформаційно-комунікаційних засобів і технологій є невід'ємною частиною організації освітнього процесу. Інформатизація, застосування інформаційно-комунікаційних технологій відкривають принципово нові можливості організації освіти. Суспільна значущість інформатизації полягає в тому, що в комплексі окреслені все коло питань і проблем, які ставить перед системою освіти сучасне інформаційне суспільство. Це підвищення якості освіти на основі створення інформаційного освітнього середовища, широкого використання ІКТ в освітній практиці [10, с. 86].

У своїй професійній діяльності вчитель може використовувати готові мультимедійні презентації, створювати власні мультимедійні навчальні програми та презентації, проекти, використовувати засоби мережі Інтернет у навчальній та позакласній роботі.

Так, на уроках української мови нами використовуються мультимедійні підручники. Це надає можливість для досягнення наступних педагогічних цілей: підвищення пізнавального інтересу учнів, забезпечення диференційованого підходу до вивчення предмету, підтримку групових та індивідуальних форм навчання.

Використовуючи програму Microsoft PowerPoint учні готують цікаві презентації, які застосовуються на уроках для вивчення нового матеріалу. Завдяки цій програмі вони складають презентації з найрізноманітніших тем. У ході уроку нами використовуються різні види і форми роботи: тестування, самостійна робота, практична робота, робота в парах, групах, словникова робота, робота з підручником, диференційовані завдання, що дає змогу залучити до активної праці на уроці всіх дітей.

Уроки з використанням ІКТ є одним із найбільш важливих результатів інноваційної роботи в школі: застосування ІКТ на уроках підсилює позитивну мотивацію навчання, активізує пізнавальну діяльність учнів; дозволяє проводити уроки на високому естетичному та емоційному рівні, забезпечує наочність, залучення

великої кількості дидактичного матеріалу; підвищується обсяг виконуваної роботи на уроці в 1,5-2 рази, забезпечується високий ступінь диференціації навчання; розширюється можливість самостійної діяльності; забезпечується доступ до різних довідкових систем, електронних бібліотек, інших інформаційних ресурсів.

Нині до школи приходять нове покоління дітей, які живуть в інформаційному, динамічному, емоційно напруженому середовищі. Інформаційні технології стають потужним багатофункціональним засобом навчання. Їх використання привчає учня жити в інформаційному середовищі, сприяє залученню школярів до інформаційної культури. ІКТ – це не мета, а засіб інтерактивного навчання. Комп'ютеризація має стосуватися лише тієї частини освітнього процесу, де вона справді необхідна.

Отже, можна вказати на головні чинники ефективного використання освітніх інновацій в освітньому процесі закладів середньої освіти:

- а) достатній потенціал існуючого парку комп'ютерів у школах;
- б) достатній та високий рівень компетентності вчителів у використанні засобів комп'ютерного навчання.

Інтерактивні технології (ІТ) можна представити як різновид активних методів навчання [4, с. 315]. Суть інтерактивних технологій полягає в тому, що навчання відбувається шляхом взаємодії всіх, хто навчається. Це співнавчання (колективне, кооперативне навчання, навчання у співпраці), в якому і вчитель, і учні є суб'єктами. Учитель виступає лише в ролі організатора процесу навчання.

Інтерактивні технології дають можливість забезпечити глибину вивчення змісту. Учні освоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінку). При цьому відсоток учнів, які засвоїли знання, досить високий (понад 50). Змінюється і роль учнів. Вона активна – учні приймають важливі рішення щодо процесу навчання. Змінюється основне джерело мотивації навчання. Воно стає внутрішнім, це інтерес самого учня. Значно підвищується роль особистості педагога. Педагог більше розкривається перед учнями, виступає як лідер, організатор. Засвоєння значного обсягу інформації потребує незначного часу.

Будь-яка інтерактивна технологія потребує попереднього розгляду і навчання учнів. Варто починати з поступового застосування цих технологій. Як педагогу, так і учням потрібно звикнути до них. Можна навіть скласти план їх впровадження. Краще старанно підготувати декілька занять у навчальному році, ніж часто проводити наспіх підготовлені «ігри». Можна провести з учнями особливе «організаційне заняття», створити разом із ними «правила роботи в класі». На початку нашої професійної діяльності ми використовували прості інтерактивні технології – робота в парах, малих групах, мозковий штурм тощо. Але коли з'явився досвід подібної роботи, такі заняття проходили набагато краще, а підготовка не потребувала багато часу. Використання інтерактивних технологій – не самоціль. Це лише засіб для досягнення такої атмосфери в класі, якнайкраще сприяє співробітництву, порозумінню й доброзичливості, надає можливість дійсно реалізувати особистісно орієнтоване навчання.

Для ефективного застосування інноваційних технологій, зокрема, щоб охопити весь необхідний обсяг матеріалу і глибоко його вивчити (а не перетворити технології на безглузді «ігри заради самих ігор»), потрібно старанно планувати свою роботу, щоб:

- дати завдання учням для попереднього підготування (прочитати, продумати, виконати самостійні підготовки завдання);
- відібрати для уроку або заняття такі інноваційні вправи, які дали б учням «ключ» до освоєння теми;
- під час самих інноваційних вправ дати учням час подумати над завданням, щоб вони сприйняли його серйозно, а не механічно або «граючись» виконали його;
- на одному уроці можна використовувати одну (максимум – дві) інтерактивних вправи, а не їх калейдоскоп;
- дуже важливо провести спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи, зокрема акцентуючи увагу й на іншому матеріалі теми, прямо не порушеному в інноваційній вправі;
- проводити швидкі опитування, самостійні домашні роботи з різноманітних матеріалів теми, які не були пов'язані з інтерактивними завданнями.

Передбачається, що оцінювання навчальних досягнень учнів за умов застосування інтерактивних технологій відбуватиметься у формі схвалювання будь-яких, навіть щонайменших успіхів та зусиль учнів. Коментарі щодо учнівських дій, навіть такі, що містять критику, мають починатися з позитивних зауважень. Коригування неточних, неправильних відповідей та дій можливе лише у формі пропозицій і має діяти інакше: «Можлива інша відповідь»... , «Існує інша точка зору»..., «Можна сказати (написати, зробити) інакше»... [5, с. 148]. Передусім необхідно дати право самому учню переглянути свій початковий варіант дій.

Методика перевірки навчальних досягнень учнів має відповідати меті та методиці викладання предмета. Якщо для перевірки знань існують традиційні способи оцінювання, то перевірка навичок потребує набагато більше часу, а переконатися у виховному ефекті навчання безпосередньо на уроці взагалі майже неможливо. Цінності, особисте ставлення проявлятимуться в реальному житті; завдання ж учителя – дати учням

можливість висловлювати й захищати особисту думку в будь-яких навчальних ситуаціях у класі та поза школою.

Оцінюючи результати інтерактивного навчання, необхідно враховувати такі умови: підтримувати баланс перевірки знань, навичок; використовувати традиційні та інтерактивні технології оцінювання; застосовувати групове, змагальне та індивідуальне оцінювання, самооцінку та взаємооцінку учнів; обговорювати з учнями критерії оцінювання; враховувати досягнення класу та індивідуальний прогрес.

Основним завданням сучасної школи є створення умов для самопізнання, саморозвитку і самореалізації кожної особистості, зокрема, молодшого школяра [7, с. 19].

Виділимо умови ефективного використання сучасних активних форм і методів навчання:

- поєднання сучасних активних форм і методів навчання з традиційними;
- формування позитивної мотивації учіння;
- поєднання індивідуальних і групових форм навчання;
- диференційований підхід до навчання;
- наявність в учнів інтелектуальних і загальних навчальних умінь;
- використання системи активних форм і методів навчання.

Застосування інтерактивних методик висуває певні вимоги до структури уроку. Як правило, структура таких занять складається з п'яти елементів: мотивації (не більше 5% часу заняття); оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів (не більше 5% часу заняття); надання необхідної інформації (10-15% часу); інтерактивної вправи – центральної частини заняття (45-60% часу на уроці); підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку (до 20% часу) [2, с. 66].

Мотивація. Мета – сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорення. Мотивація є своєрідною психологічною паузою, яка надає можливість учням, насамперед, усвідомити, що вони почнуть вивчати інший (після попереднього уроку) предмет, що перед ними інший учитель і зовсім інші завдання. Крім того, кожну тему можна реально вважати засвоєною, якщо вона стала основою для розвитку в особистості суб'єкта пізнання власних новоутворень. Отже, суб'єкт навчання може бути максимально налаштований на ефективний процес пізнання, мати в ньому особистісну, власну зацікавленість. Усвідомлювати, що і навіщо він зараз робитиме.

Оголошення, представлення теми та очікування результатів. Мета – забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто що вони мають досягти в результаті уроку і, що від них очікує вчитель. Іноді доцільно залучати до визначення очікуваних результатів усіх учасників заняття (5% часу).

Надання необхідної інформації. Мета – дати учням достатньо інформації, для того щоб на її основі виконувати практичні завдання. Це може бути міні-лекція, читання роздаткового матеріалу, виконання домашнього завдання. З метою економії часу можлива інформація в письмовому вигляді для попереднього (домашнього) вивчення. Наприклад, деякі уроки побудовані таким чином, де в книзі є інформація, достатня для виконання завдань з якою ознайомлюються до початку уроку. На самому уроці вчитель може ще раз звернути на неї увагу, особливо на практичні поради, якщо необхідно – прокоментувати терміни або організувати невеличке опитування (10% часу заняття).

Інтерактивна вправа. Мета – практичне освоєння матеріалу, досягнення поставлених цілей уроку. Інтерактивна частина заняття займає близько 60% його часу [6, с. 44]. Послідовність проведення цього етапу така: а) інструктування – вчитель розповідає учасникам про цілі вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань; запитує, чи все зрозуміло учасникам; б) об'єднання в групи, розподіл ролей; в) виконання завдання, під час якого вчитель виступає як організатор, помічник, намагаючись надати учасникам максимум можливостей для самостійної роботи і навчання один з одним; г) презентація результатів виконання вправи.

Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку. Мета – усвідомлення того, що було зроблено на уроці, чи досягнуто поставлених цілей, як можна застосувати отримане на уроці в майбутньому.

Важливо, щоб самі учні змогли сформулювати відповіді на всі питання. Вчителю варто задуматись над тим, що підбиття підсумків уроку – це дуже важливий етап інтерактивного заняття. Саме тоді пояснюється зміст проробленого; підводиться підсумок під знаннями, що мають бути засвоєні, і встановлюють зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що знадобиться їм у майбутньому [8, с. 76].

Виокремимо функції підсумкового етапу уроку: прояснення змісту опрацьованого; порівняння реальних результатів з очікуваними; аналіз, чому відбулося так чи інакше; підведення висновків; закріплення чи коригування засвоєння; намічення нових тем для обміркування; встановлення зв'язків між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти або навчитись у майбутньому; складання плану подальших дій.

Під час проведення інтерактивних вправ нами застосовувалася парна і групова робота (в малих та великих групах). Це спонукає учнів висловлювати свої думки, формує вміння переконувати, вести дискусію. З метою підвищення ефективності уроку, як основної форми навчання, проводили уроки-подорожі, комбіновані

уроки, уроки-казки, використовуючи різні сучасні технології: «акваріум», «мозковий штурм», «коло ідей», «метод прес», «навчаючи-вчуся», «мікрофон» тощо. Робота в малих групах дає змогу набути навичок спілкування та співпраці. Під час інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення. Інтерактивне навчання дає змогу різко збільшити відсоток засвоєння матеріалу, оскільки впливає не тільки на свідомість учня, а й на його почуття та волю [9, с. 118].

Висновки. Уроки української мови – це напружена, науково-організована й результативна праця всіх учнів у співпраці з учителем, яка розвиває творчі здібності учнів; сприяє здобуванню знань учнями самостійною роботою; диференціює та індивідуалізує процес навчання; стимулює роботу з додатковою літературою; розвиває аналітичне мислення, вміння робити узагальнення; формує в учнів навички самооцінки та самоконтролю своєї навчальної діяльності.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність.

Суть інтерактивного навчання у тому, що освітній процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємне навчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють. Використання інноваційних методів сприяє інтенсифікації освітнього процесу.

Різновидом інноваційних методів є інтерактивні вправи. В процесі їх застосування відбувається тісна взаємодія усіх її учасників, активізується навчальна діяльність, формуються комунікативні вміння, виникає можливість спільно шукати і приймати рішення щодо поставлених завдань.

Досвід показав, що за систематичної роботи можна успішно використовувати інтерактивні методи навчання в початковій школі на уроках української мови.

Список використаних джерел:

1. Беляєв О. М. Інтегровані уроки рідної мови / О. М. Беляєв. - К.: Дивослово, 2003. - № 5. - С. 36-40.
2. Беляєв О. М. Сучасний урок української мови / О. М. Беляєв. - К.: Рад. школа, 1981. - 194 с.
3. Логачевська С. П. Дійти до кожного учня / За ред. О. Я. Савченко. - К.: Рад. Шк., 1990. - 169 с.
4. Кларін М. В. Педагогічна технологія в навчальному процесі (Аналіз зарубіжного досвіду). - М.: Знання, 1989. - 325 с.
5. Мельничайко В. Я., Пентиліук М. І. Удосконалення змісту і методів навчання української мови / В. Я. Мельник, М. І. Пентиліук. - К.: Рад. школа, 1982. - 256 с.
6. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / За ред. М. І. Пентиліук. - К.: Ленвіт, 2000. - С. 145-148.
7. Пентиліук М. І., Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови / М. І. Пентиліук, Т. Г. Окуневич. - Х.: Вид. група «Основа», 2007. - 176 с.
8. Петренко В. С. Форми організації навчання у сучасних педагогічних технологіях / В. С. Петренко. - Кіровоград.: Педагогічні науки. - 2002. - Вип. 42. - 232 с.
9. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / О. М. Пехота та ін.; За ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. - К.: Вид-во А.С.К., 2003. - 240 с.
10. Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті дорослих // І. Ю. Шахіна / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Вип. 45 / Редкол. - Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 85-89.